

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS- ROMA PROGRAMOK

Jegyzet a „Kistérségi mentorképzés” c. kurzus hallgatói
számára

Dr. Havasi Virág

Miskolc, 2014. március

Tartalom

Bevezetés	3
Tanterv és tanmenet	4
I. A közösségfejlesztés, közösség szervezés elmélete	7
II. Községfejlesztés roma közösségekben- esettanulmányok	10
III. A közösség szervezés, közösségfejlesztés módszertana	15
Irodalom	25

Bevezetés

A jegyzet egy 10 órás kurzus tananyagát adja.

A kurzus általános célja az, hogy az azon résztvevők képet kapjanak a közösségszervezés és közösségfejlesztés módszertanáról, alkalmazhatóságának lehetőségeire cigány közösségekben.

A kurzus három témakört jár körül, ezek a következők:

- közösségfejlesztés, közösségszervezés, közösség szervezés fogalmi elhatárolása,
- esettanulmányok roma közösségekben különböző ágensek által indukált közösségfejlesztési folyamatokról,
- közösségszervezés és közösségfejlesztés technikái, eszközei.

Tanterv és tanmenet

1. TÁBLÁZAT. TANTERV

TÉMA MEGNEVEZÉSE	ALTÉMÁK	ÓRASZÁM	TANÍTÁSI MÓDSZER
I. A közösségfejlesztés, közösségszervezés elmélete	1. Közösség definíciók 2. Közösségfejlesztés, közösségszervezés, közösségi szociális munka	1 óra	Frontális előadás, irányított beszélgetés
Összesen: 1 óra			
II. Közösségfejlesztés roma közösségekben- esettanulmányok	1. Autonómia Alapítvány projektjei 2. Közösségi média (Cserőke) 3. Művészet (mural painting, fórum színház) 4. Akció szociológia 5. Vállalkozó/ szociális vállalkozó 6. Önkormányzat 7. Egyház	0,5 óra 0,5 óra 0,25 óra 0,5 óra 0,5 óra 0,5 óra 0,25	Frontális előadás Frontális előadás Frontális előadás Frontális előadás Frontális előadás Frontális előadás Frontális előadás
Összesen: 3 óra			
III. Közösségszervezés, közösségfejlesztés módszertana	1. Közösségszervezés 2. Közösségfejlesztés 3. Gyakorlati feladatok	0,5 óra 0,5 óra 5 óra	Frontális előadás Frontális előadás Önálló és páros feladatmegoldás, irányított beszélgetés
Összesen: 6 óra			
Mindösszesen: 10 óra			

2. TÁBLÁZAT. TANMENET

TÉMA MEGNEVEZÉSE	IDŐTARTAM	CÉL	TARTALOM	TANÍTÁSI MÓDSZER
I. A közösségfejlesztés, közösségszervezés elmélete	1. óra	A közösség, közösségfejlesztés, közösségszervezés, közösségi szociális munka definícióinak, egymáshoz való viszonyának körüljárása.	1. Község fogalom definiálása	Frontális előadás, irányított beszélgetés
			2. Községfejlesztés, közösségszervezés, közösségi szociális munka elhatárolása	Frontális előadás, irányított beszélgetés
Összesen: 1 óra				
II. Községfejlesztés roma közösségekben-esettanulmányok	2-5. óra	Esettanulmányokon keresztül mutatjuk be, hogy milyen konkrét közösségszervezési kezdeményezések zajlottak a magyarországi romák körében. Áttekintjük, hogy mi az, ami működött, mi nem és ez utóbbinak mi lehetett az oka. Különböző típusú kezdeményezéseket veszünk számba.	1. Autonómia Alapítvány projektjei	Frontális előadás
			2. Községi média (Cserőke)	Frontális előadás
			3. Művészet (mural painting, fórum színház)	Frontális előadás
			4. Akció szociológia	Frontális előadás
			5. Vállalkozó/ szociális	Frontális előadás

			vállalkozó 6. Önkormányzat 7. Egyház	Frontális előadás Frontális előadás
Összesen: 3 óra				
III. Közösségszervezés, közösségfejlesztés módszertana	6-10. óra	A szakirodalomban bevett közösségfejlesztési és közösségszervezési technikákkal ismerkedünk meg. Ezek közül a jövőműhely technikáját ki is próbáljuk. Egy sikeres miskolci egyesület tevékenységét a hallgatók az interneten nyomon követik és beszámolnak róla.	1. Közösségszervezés 2. Közösségfejlesztés 3. Gyakorlati feladatok	Frontális előadás Frontális előadás Önálló és csoportos feladatmegoldás, beszámolók
Összesen: 6 óra				
Mindösszesen: 10 óra				

I. A közösségfejlesztés, közösségszervezés elmélete (1 elméleti óra)

A közösségfejlesztés (*community development*) vagy közösségszervezés (*community organisation*) a tizenkilencedik század második felében és a századfordulón szerveződött szakmává Amerikában. Itt elsősorban a városok megújításához kötődött. Hasonló törekvések Európában a II. világháború után erősödtek és meg és intézményesültek- először a szociális munka részeként. Az alábbi foglalkozásokban dolgozó emberek mind közösségfejlesztő tevékenységet végeznek:

- Community development officer (közösségfejlesztő)
- Neighbourhood worker (szomszédsági munkás)
- Social development officer (szociális fejlesztő)
- Social relations officer (társas kapcsolatok fejlesztője)
- Liaison officer (kapcsolatteremtő)
- Community organiser (közösségszervező)

A nyugati gyakorlat társadalomjobbító szándékból született, míg a hazai a '70-es évek második felétől *közművelődésből*. Ez nem idegen egyébként a nyugat-európai gyakorlattól sem, lsd. a *community education***Hiba! A könyvjelző nem létezik.** felnőttképzési gyakorlatát vagy a *settlement***Hiba! A könyvjelző nem létezik.** intézményét. Ez utóbbi egyfajta közösségi-szociális központ, hasonlóan a mi *művelődési otthon***Hiba! A könyvjelző nem létezik.**unkhoz. A magyar közösségfejlesztő egy lokális közösség valamennyi tagját megszólítja, míg a nyugati társa egy célcsoport tagjaival dolgozik (szegények, emigránsok, nők, egyedülálló szülők, stb.) A szakma fő irányait az amerikai**Hiba! A könyvjelző nem létezik.** és a nyugat-európai (**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**elsősorban angol és holland) gyakorlat határozza meg. Tendencia, hogy a magyar gyakorlat közelít nyugati társaihoz.

1. Közösség- definíciók

A közösség széleskörűen használt fogalom, amely kifejezhet:

- *embercsoportot* (ifjúsági, amatőr közösség);
- *minőséget* (közösségi/ közösséghiányos, atomizált társadalom vagy individuális/ közösségi ember);
- *érdeket*;
- *lokalitást* (helyi- vagy faluközösség);
- *közös alkotást* (közösségi színház, közösségi létesítmény, kommunális beruházás);
- *érzést, szándékot*, a valahova tartozásét (közösséget érzek veled) vagy éppen az elszakadás szándékát (nem közösködöm veled);
- *képességet*, az együttműködésre (közösségi ember);
- *gazdálkodási formát* (a „közös”-ben, vagyis termelőszövetkezetben gazdálkodik);
- *azonos eszmék, célok, azonos értékrend vállalását*;

- egy, az elbürokratizálódott tömegtársadalommal szembeni *életmódot* (kommuna);
- *etnikai és kulturális értékekhez tartozást* (x.y. vallási, emigráns, stb. közösség tagja);
- *nemzeti – állami – politikai együvé tartozást* (Európai Község, Brit Nemzetközösség); stb.

A kifejezést kapcsolatba lehet hozni a „köz”, a „közös”, „község” szavakkal (mely a régi irodalomban a *közösség* szó alakváltozata). A közösség-fogalomnak óriási irodalma van a filozófia, társadalomtudományok, szociálpszichológia, politika tudomány területén. Ezek közül két közösség-értelmezést fejtünk ki részletesebben, melyek jól alkalmazhatók további elemzésünk során.

Warren (1957) szerint, ha a közösség valóban létezik, akkor annak az azonos földrajzi elhelyezkedésben, amely a fizikai és lelki biztonságot otthonként nyújtja, az alábbi **öt funkciót** **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**nak kell megfelelnie:

1. A szocializáció, melyen keresztül a közösség bizonyos értékeket olt tagjaiba;
2. A gazdasági boldogulás funkciója – a közösség megélhetési lehetőséget biztosít tagjainak;
3. Társadalmi részvétel, teljesítve a társasági élet iránti általános igényt;
4. Társadalmi kontroll, megkövetelve a közösség értékeinek betartását;
5. Kölcsönös támogatás, mely folyamat segítségével a közösség tagjai megvalósítják azokat a feladatokat, amelyek túl nagyok, vagy túl sürgősek ahhoz, hogy egy egyedülálló személy kezelni tudja. ¹

Dékány a közösséget és a szervezetet határolja el egymástól és határozza meg jelentésüket egymáshoz viszonyítva. A közösségek élettel teli, érték- és érzelmetelített, tradícióval rendelkező entitások, melyek hosszú távú tagsággal, intenzív, meleg kapcsolatokkal jellemezhetők. A szervezetek ezzel szemben részleges, egycélú, érték- és normaszegény képződmények, melyekben a tagság átmeneti, a kapcsolatok hűvösek, részlegesek, rövid távúak. ²

¹ Warren (1978)

² Dékány (1941)

2. Közösségfejlesztés, közösségszervezés, közösségi szociális munka

3. TÁBLÁZAT. JACK ROTHMAN: A KÖZÖSSÉGI SZOCIÁLIS MUNKA HÁROM MODELLJE

	Közösség- fejlesztés	Közösségi tervezés	Közösségi cselekvés
cél	Önsegítés, közösségi készség (ki)fejlesztése	Közösségi probléma megoldása	Hatalom, erőforrás elosztás megváltoztatása
Közösség szerkezete	Anómiás, széttagozott	Szociális problémák (egészségügyi, lakhatási, szabadidős, stb.)	Igazságtalanság, megfosztottság
stratégia	A probléma megfogalmazásába és megoldásába bevonni a helyi lakosokat	Döntéshozatal a továbblépésről	Emberek megszervezése a cél elérésére
hatalmi helyzetben levőkhöz való viszony	A hatalommal való együttműködés	A hatalom munkáltató, szponzor	A hatalom elnyomó
Szociális munkás szerepei	Katalizátor, képessé tevő, koordinátor	Adatgyűjtő és elemző, program kidolgozója	Lázító, agitátor, alkusz, partizán, tárgyalópartner
Kliens kép	állampolgár	fogyasztó	áldozat
Kliens szerep	résztvevő	Kedvezményezett fogyasztó	Megbízó és tag
Közösség típusa	Földrajzi értelemben vett helyi	Funkcionális közösség, helyi közösség	A közösség egy része

“Egy sor érték és gyakorlat melyek speciális szerepet töltenek be a szegénység és hátrányos helyzet legyőzésében, a társadalmat a gyökereinél fűzi szorosabbra és mélyíti a demokráciát. Létezik egy KÖFE szakma is, melyet nemzeti szttenderdek, egy sor elmélet és gyakorlati tapasztalatok definiálnak, s amely a múlt századon végigvonult. Vannak aktív polgárok, akik KÖFE technikákat alkalmaznak önkéntesként és vannak más szakértő szervezetek, melyek a KÖFE megközelítést vagy annak egyes aspektusait alkalmazzák.” (The Community Development Challenge Report)

A magyar közösségfejlesztők számára: a közösségfejlesztés a helyi közösségek társadalmi-kulturális fejlesztése az állampolgárok által. Ebben a fejlődésben kulcstényezők: akció, aktív polgárok, közösségi csoportok, ezek hálózatai.

A közösségfejlesztő feladatai: bátorítás, információ átadás, kapcsolat-építés, a közösségek hálózatainak kialakításának segítése, és a közösségek más módon való erősítése.

Szóhasználatomban: a közösségfejlesztés folyamán a közösség javítja a közösségi funkciók kielégítését közösségi akciók révén. E folyamat katalizátora lehet egy külső ember (közösségfejlesztő, tanár, polgármester), vagy belső ember vagy egy esemény (áradás, új jogi szabályozás, stb.) etc.)

Kérdések, feladatok:

1. Mi jut eszébe a közösség szóról? Hogyan definiálná?
2. Halott-e közösségfejlesztő folyamatokról? Meséljen róla!

II. Közösségfejlesztés roma közösségekben- esettanulmányok

(3 elméleti óra)

1. Az Autonómia alapítvány projektjei

Az Autonómia Alapítvány 1990-ben alakult, a civil társadalom fejlődésének elősegítésére. Kezdetől fogva voltak romákat támogató programjaik. Eleinte elsősorban mezőgazdasági projekteket támogattak támogatással (un. „gyutacs pénz”) és hitellel, de már ekkor fontos szempontnak tartották a közösségfejlesztés elveinek érvényesülését. Az utóbbi idők programjai közül közösségfejlesztés szempontjából kiemelkedő fontosságú az esélykassza kutatási projektjük és az IDA.

Az esélykassza programban 10 hátrányos helyzetű településen a bekapcsolódó résztvevők pénzügyi képzést és mentorálást kaptak, majd esélykassza csoportot alapítottak. Az esélykassza működési szabályait részben a csoporttagok határozták meg, alakították ki, az alapítvány mentorának segítségével. Az esélykassza működésének lényege, hogy a csoport tagjai kis összegű „részvényekkel” lépnek be a CAF (comunidades autofinanciadas)– csoportba, ami a későbbiekben számukra hitel szolgáltatást nyújt. A csoport tagjai döntenek arról, hogy adnak-e hitelt a kérelmezőnek, mennyit (azaz eredeti betétjének hányszorosát), mekkora kamatra és milyen visszafizetési határidővel. A program alkalmas hirtelen felmerült fizetési igény kielégítésére és fejleszti a csoporttudatot, a demokratikus döntéshozatali kultúrát. A többszörösen hátrányos helyzetű, megtakarítással nem rendelkező családok pl. egy családtag halála vagy betegsége esetén gyakran uzsoráshoz fordulnak, hogy ki tudják fizetni a nem tervezett pénzügyi terheket. Ehelyett fordulhatnak az esélykasszához. A visszafizetés valószínűségét növeli a csoportnyomás.

Az IDA (Individual Development Account) lakásprogramban a részt vevők lakhatással kapcsolatos, előre meghatározott célra gyűjtenek előre meghatározott havi fix összeget. Egy település esetén minden ember ugyanarra a célra gyűjt. A program végén a megtakarításnak megfelelő támogatást és igény esetén azzal arányos hitelt tesz hozzá az alapítvány. A meghirdetett célhoz kapcsolódóan a részt vevők képzésben is részesülnek, pl. sok közösség téli tüzelőre gyűjtött, ők energiatakarékosságról, biobrikett készítésről kaptak hasznos ismereteket. Voltak szigetelős, kályhás programok is - ezek kombinálhatóak voltak közmunka-programokkal is. A sikeresen megvalósult programokból egy megerősödött közösség került ki.

2. Közösségi média (Cserőke)

Tomor egy alig több, mint 200 fős település BAZ megyében, kevés (kb. 30 fő) cigány lakossal - akik mind egy család tagjai. Az itt zajló folyamatok e kicsi, de erős és összetartó közösség munkájának tulajdoníthatók, igaz sokszor külső szereplők segítségével, de azokat egyes esetekben maga a közösség hívta, máskor pedig a közösség híre vonzotta. 2001-2004 között az Autonómia Alapítvány finanszírozásával, a Rom Som Alapítvány keretében (melyet még egy pesti szociológus nő vezetett) kecskéket tartottak, s a befolyó bevételekből a házaikat rakták rendbe, a gyerekeket iskoláztatták,

illetve maga a projekt tapasztalatszerzésre is alkalmas volt. 2002-ben tudatosan társadalmi tőke keresésébe fogtak - a közeli nagyváros fő utcájának ajtóin kopogtatott fiatal vezetőjük segítséget keresve, így találkoztak a Közösségfejlesztők Egyesületével, ahonnan fiatal közösségfejlesztők egy éven át látogatták is a települést és segítettek vágyaik megfogalmazásában, projektek formálásában. Kisebb kezdeményezéseiket területi korlátok miatt nem ismertetem, de kiemelem a tanoda projekteket - melyek iskola utáni iskolák, ahol tehetségfejlesztés, felzárkóztatás, szabadidős tevékenységek zajlottak. A 2007-es esztendő azért kiemelendő, mivel ekkor saját vezetés alatt álló civil szervezetet hoztak létre, a Csereháti Roma Önszolgálati Közhasznú Egyesületet (Csereke), mely leginkább különböző média projekteket bonyolít le - céljuk ugyanis, hogy hitelesen tájékoztassák a nagyvilágot a cigányság életéről, nehézségeiről, küzdelmeiről. Ehhez az is kellett, hogy a média világával a közösség tagjai többször kapcsolatba kerültek, média képzéseken vettek részt, megtanultak fotózni, videózni, vágni, feliratot szerkeszteni, stb. A 2008-as év a wifi-falu projekt beindulása miatt fontos, hiszen Tomor volt annak kiinduló pontja. A projekt révén nagyon sok hátrányos helyzetű településre és családhoz került számítógép és jutottak hozzá internethez - aminek számos üdvös hatása van: nem pusztán írás és olvasási készségeit fejleszti a használóknak, de információhoz is jobban hozzájutnak, ismerőseikkel könnyebben tudnak kapcsolatot tartani és bizony új ismerősökre is szert tenni. Ez utóbbira volt jó példa, amikor a 2010-es árvíz kapcsán híradásaik a neten keresztül elértek számos embert, akik akkor is és azóta is segítik a közösséget. A tomori cigányok sikeresek abban is, hogy az egész térség számára nyújtanak példát és segítséget - elsősorban a hatékony civil aktivitásra - de a mai napig bizonytalan a munkaerő piaci helyzetük, legtöbbször a közmunka keretében jutnak munkához - leszámítva vezetőjüket, aki - többek között - a Társaság a Szabadságjogok roma-programjának alkalmazottja.

Legújabb projektjeikben a csereháti kistérség fiataljainak adják át média ismereteiket. 2012-ben FLP (Fiatalok Lendületben Program) keretében fényképezőgépeket osztottak roma gyerekeknek, hogy az életüket fotózzák le. Ezekből aztán kiállítások születtek. A „Cserehát hangja” c. projektjükben pedig videózásra tanítják a roma gyerekeket (részben mentorok segítségével, részben tehetséggondozó táborokban), akik aztán dokumentumfilmeket, kis játékfilmeket készítenek az életükről.

3. Művészet (mural painting, fórum színház³)

A Dialóg egyesület 2011-2012 folyamán zajló „Avasi közösségek” c. projektjén belül az egyik elem az avasi lakótelep három bérházának dekorációs célú közösségi festése volt. A részt vevő épületek lakóit először az egyesület önkéntesei keresték fel kérdőívvel. Ezt követően több megbeszélés történt, alapvetően a munka megszervezésére és a falra kerülő mintáról való döntésre. Valóban azonban – egyes épületekben legalábbis - más ügyekben is elkezdett a közösség aktivizálódni, szervezkedni. Így például kis kertet hoztak létre, illetve eddig megoldatlan, súlyos problémát sikerült elrendezniük, ti. nem volt zár a bejárati ajtón, így a hajléktalanok rendszeresen benn aludtak és összepiszkolták az épületet. A programban a cigány és nem cigány lakók sikeresen működtek együtt. (Az egyesület egyéb közösség-szervező tevékenységével a III. fejezetben még foglalkozunk.)

³ A módszerek ismertetését lásd. a III: fejezetben.

Az Egy hajóban Alapítvány Pécsen 2010-ben készített egy nagyméretű falfestményt. Pécs peremkerületeiben (pl. Pécs-Somogyban) élő hátrányos helyzetű és a városközpontban élő fiatalok csoportjainak együttműködésével, személyiségük fejlesztésével a nicaraguai mural painting komplex közösségfejlesztő módszer alkalmazásával dolgoztak fel multikulturális és vallási témákat – többek között Csonka Károly pécsi fotóművész vallási témájú fotóit.⁴

Az Utcaszak (Utcaszínházi alkotóközösség)⁵ interaktív darabjaiban (melyeket álarcokban adnak elő) társadalmi problémákat dolgoz fel. Az előadások színhelye és közönsége is rendhagyó: cigány közösségek, távoli falvakban. Három történetet kezdenek el, melyek közül a közönség választ, hogy melyik befejezését szeretné látni és a történet további folyását is a közönség tagjai találják ki. Az előadás után a résztvevőknek drámajátékot tartanak. Az alkotóközösség ma már egy komplex tehetséggondozó programot működtet, tagjai rendszeresen járnak cigány fiatalok művészeti csoportjait mentorálni, fejleszteni, szerveznek tehetséggondozó táborokat, előadásokat a fiataloknak. A programnak erőteljes közösségformáló szerepe is van.

4. Akció szociológia

Csenyéte Borsod-Abaúj-Zemplén (továbbiakban B.A.Z.) megyében a szlovák határtól nem messze fekvő, nem teljesen 500 fős falu, mely gyakran „nyeri el” az ország legszegényebb települése kétes címet. Már 1990-ben teljes munkanélküliség jellemezte, valamint csonka, lefejezett társadalom, hisz akkor már nem volt se iskolája, se működő temploma, és nemcsak hogy elcigányosodott, de a felfelé mobil cigány családok is elhagyták - s azóta is elhagyják. Ladányi János - Szelényi János szociológusok a településen kutatva nem tudtak nem megpróbálni segíteni az itt élőknek, létrehozták a Csenyéte Alapítványt, mely aktív kezdeményezője és finanszírozó forrása is volt (az Autonómia és a Kes Bakker-féle un. Holland Alapítvány mellett) a csenyétei fejlesztési kezdeményezéseknek. Számos dologgal próbálkoztak, többek között mintagazdaság kialakításával, közvetítő kereskedelem kiépítésével (helyben gyűjtött gyógynövények, fonott kosarak értékesítésére), koszorú-fonó üzem létrehozásával, erdőtisztítással. Valamennyi kezdeményezés rövid időn belül elhalt, melynek okai a szegénység kultúrájából adódó jellemzők, az önpusztítás, rövidtávú gondolkodás, bizalomhiány, egyenlőségre törekvés (irigység) voltak. (Ladányi- Szelényi 2004) Annak ellenére, hogy a falu és lakóinak helyzete semmit sem javult a Csenyéte Alapítvány működésének idején, s azóta sem, nem volt hatás nélkül való működésük. A sikeresebb családok elhagyták Csenyétét, s itt szerzett tapasztalataikat máshol kamatoztatják.

5. Vállalkozó/szociális vállalkozó

Az alig 200 fős B.A.Z. megyei települést hasonlóképp jellemezhetjük, mint Csenyétét: elcigányosodás, munkanélküliség, s az azzal járó szegénység. Itt a változások forrása szintén egy külső ember, Pásztor Eszter megjelenése volt, aki mintegy jótevőként, vagy úgy is mondhatjuk, szociális vállalkozóként indított meg fejlesztési folyamatokat a faluban, megmozgatva saját igen kiterjedt társadalmi tőkéjét, s annak folyományaként materiális tőkét is hozva. 2009-től a mai napig létrejött 21 freskó a

⁴ <http://www.egyhajoban.hu/megvalositott-projektjeink/hazai-projektek/681-eletre-keltett-falak-pecsett-2>

⁵ <http://specstreet.wordpress.com/>

házak falain⁶ - bár egyelőre a turizmus nem hoz pénzt a település lakóinak. Lezajlott egy telep-felszámolás, felépült egy közösségi ház, ahol egy szociális munkás dolgozik állandó jelleggel. Minden évben megrendezésre kerül az un. Sárkány ünnep, ahol a neves előadókon kívül fellép a falu asszonykórusa is. A faluban tevékenykedik egy Waldorf pedagógus (Esti Nóra, az Add a két kezed Alapítvány jóvoltából, igaz helyet munkájához az önkormányzattól nem kap) és egy nonprofit kft keretében varroda működik, melyben 4 varrónő dolgozik, de megfelelő gépek hiányában profitot nem tudnak termelni. Megrendeléseik szintén Pásztor Eszter ismeretségei révén vannak. Ígéretes, de siker nélküli kezdeményezéseik voltak a kemping és szálloda építése, de pályázatot beadni az önkormányzat együttműködésének hiányában nem tudtak. Egy szociális szövetkezet létrehozta, de az nem tud működni, részben azért, mert a környéken munkát csak fekete piaci bérrel lehet szerezni. A lápon tanösvényt és kalandtúra-parkot szerettek volna kialakítani, esetleg bivalytenyésztésbe kezdeni, s ahhoz kapcsolódóan mozzarella gyártásba - a földek azonban spekulánsok tulajdonában vannak. Nyúl projektbe is belekezdtek, először egy asszony kísérletképpen, de egyelőre sok munkával igen kevés nyúlsoört tud eladásra átadni. Falusi turizmus keretében az asszonyok időnként főznek az idelátogatóknak, de ez inkább eseti bevételt hoz számukra.

Az itteni eredményes munka akadályai csak részben a Csenyété esetében is azonosított okok (egyenlőségre törekvés, rövid távú gondolkodás, szenvedély betegségek), de azokhoz újabbak is járulnak: négy klán megosztottsága és együttműködési képességük hiánya (ebből ered az önkormányzat ellenséges magatartása is), uzsorások jelenléte a faluban (mely konzerválja és mélyíti a szegénységet és kiszolgáltatottságot), erőforráshiány (a földek idegen tulajdonosai). Ugyanakkor virágzó társadalmi élet zajlik itt, amit jelez, hogy a legutóbbi önkormányzati választásokon öt polgármester jelölt is volt (köztük három cigány). A történetnek nincs vége - ahogy egyetlen történetnek sem - s még, ha egyelőre a jötevek viszik a hátukon a folyamatokat, akiknek anyagi és emberi erőforrásaik kimerülnek majd egyszer, a közösség és tagjai megerősödhetnek, s talán akkor önállóan, sikeresen fognak cselekedni.

6. Önkormányzat

A Szabolcs- Szatmár- Bereg megyei, majd 800 fő lakosú Rozsályban 1992-ben a termelő szövetkezet megszűnésekor az önkormányzat tulajdonába került 85 ha föld, mely a polgármesterek (először Ignác Zoltán, majd Sztolyka Gábor) falufejlesztő tevékenységének kiindulópontja lehetett.⁷ Felmérték a település közintézményeinek szükségleteit és ahhoz igazodva létrehozta egy sertéstelepet, amihez a takarmányt saját földjeiken termelnek. Más dolgokban is önellátásra törekszenek, a gyümölcsből lekvár, pálinka, készül, a nyesedékből energia lesz- kenyégekészítéssel. Amikor felmerül egy új szükséglet, megvizsgálják, hogy belső erőforrásból ki tudják-e elégíteni. Így pl. baltát esztorgálnak, és így született a betonoszlopokat gyártó és értékesítő vállalkozás, mivel kellett az oszlopok a gyümölcsös bekerítéséhez. A gépek kiiktatására is törekszenek, ezért lovakat használnak, ahol lehet, melyek azonban az iskolás gyerekek lovagoltatására is szolgálnak. Működik a faluban szociális fürdő és szociális bolt, amely

⁶ <http://www.bodvalenke.eu/freskok>

⁷ A Rozsály Községért Jóléti Szolgálat Helyi Alapítványt is létrehozták.

utóbbi lehetőséget ad a helyi termékek értékesítésére is. Az önkormányzati gazdaságokban értékteremtő módon tudták és tudják a közmunkásokat alkalmazni, így lett a település a Start munkaprogram ihletője. (Lass 2011).

7. Egyház

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Hodász a vizsgált települések közül a legnagyobb lélekszámú, kb. 3400 fő lakja. A vizsgált események is a legrégebben itt kezdődtek el, 1941-ben, amikor Sója Miklós lett a falu görögkatolikus papja. Az akkor 600 lelket számláló Kolerás telepen kezdett dolgozni, tanította a cigányokat a putrikban, árokparton - nem csak a hitre, de írni, olvasni, enni, tisztálkodni is, zarándok utat szervezett nekik Máriapócsra, megtanulta a cigány nyelvet, melyre lefordította az énekeket, liturgiát. A világ első cigány temploma (eleinte iskolaként bejegyezve) itt született 1948-ban, részben a helyi cigányok adományaiból: családonként 1000-1000 vályog eladásából. Sója Miklós hangszereket is vett, foci és színjátszó csapatot szervezett. Utódai Mosolygó Béla, majd Gelsei Károly folytatta munkáját, a hit révén megerősödött közösség holland és magyar állami pénzből új templomot és közösségi házat épített, mely utóbbi ad helyet közösségi eseményeknek, hittanóráknak, szabadidős tevékenységeknek, mint a kártyázás, ping-pongozás, éneklés, a gyerekeknek napközi, a munkanélkülieknek képzések. (Rózsahegyiné Juhász 2003) Ma már cigány óvodát is működtet a közösség és a Szent Illés Szeretetotthon és Menedékház - melyeknek minden dolgozója cigány.

Kérdések, feladatok:

1. Hallott-e az előzőekhez hasonló kezdeményezésekről, meséljen róla!

III. A közösségszervezés, közösségfejlesztés módszertana (1 elméleti és 5 gyakorlati óra)

1. Községszervezés

- Alinsky „hatalom ütköztető” modellje („Tedd azt, amit tudsz, azzal, amivel tudod”)
Hatalom elemzése (látszólagos és tényleges)
Hatalom átvétele (miért, hogyan)
- Biddle-ék „ösztönző” modellje
Feltárás (történet, megbízás, bemutatkozás, informális beszélgetések)
Szervezés (probléma megfogalmazása, szervezet alakítás, képzés)
Viták (definíciók, alternatívák, mérlegelés, értékek, döntés)
Akció (munka, elemzés, értékelés)
Új projekt (külső kapcsolatok, nyomás, koalíció)
Folytatás (állandó mag, kivonulás)
- Stratégia (elfogadják-e az emberek, dramatizálás, megzavarás, megszemélyesítés, szórakoztatás, alternatívák)
Az ügy (azonosítás, tesztelés, vezetők keresése, vezetőségi ülés, célegyenes, új ügy)⁸

2. Községfejlesztés

Fázisok, feladatok

- Mozgások- kik a cselekvők
- Társadalmi, gazdasági diagnózis, közérzet, lelki beállítódás
- Község véleményének feltárása, rangsorolás (most, hamar, később/ feladat, felelős, módszer)
- Szervezetek alakítása, képzések, projektek beindítása
- Partnerek keresése, aktivizálás
Továbbblendülés, fejlesztő visszavonulása

Aktiváló módszerek

- Önképző kör
- Önszervező kör, önkéntes segítő hálózat
- Párbeszéd kör (tematikus, folyamatos, kutató)
- Tankatalógus
- Interjúk
- Nyilvános beszélgetések (interjúk eredményének bemutatásával kezdődik)
- Jövóműhely
- Községi felmérés

Mural painting

Fórum színház

⁸ Gosztonyi (1998)

Mánfai önkéntes segítő szolgálat

„1. Felhívás Önkéntes Segítő Hálózat-ban való részvételre – Mánfa, 1996. (részlet)

Tisztelt Mánfai Polgárok!

Olyan kezdeményezéssel kapcsolatban kérem a figyelmüket, amely az Önök életére is jelentős hatást tehet. Kérem, olvassák el az önkéntes segítő hálózat ötletének leírását:

A hálózat önkéntességen alapul. Bárki tagja lehet kortól, nemtől, iskolai végzettségtől függetlenül. A csatlakozás feltétele havi egyszeri alkalommal önkéntes segítség, munkavégzés. Ennek módja, helye, ideje az Önök képességeitől, időbeosztásától, hajlandóságától függ.

A résztvevők köréből civil közösséget, esetleg egyesületet kívánunk létrehozni... Kérjük, jelezzék csatlakozási szándékukat!

Név, foglalkozás

Kíván-e részt venni a programban?

Segítséget nyújtok

Segítséget elfogadok

Ezt a hét mely időszakában teszem

Ide írják az ötletéről alkotott véleményüket

A család többi tagjának csatlakozási szándékai, adataik

Köszönjük figyelmüket, tisztelettel: Schmidt Melinda **Hiba! A könyvjelző nem létezik.** közösségfejlesztő, Kovács Katalin családsegítő”⁹

Kőbányai közösségi felmérés

„Mottó: „Én festek, mázolok, takarítok, mosok, főzök, gyerekekre vigyáztam, általában ezekben segíthetnék”

Ha a „Szívesség-Szolgálat **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**” megszerveződne, Ön és családtagja(i) miben tudnák felajánlani másoknak segítségüket?

Elfogadnának-e segítséget másoktól és előreláthatóan milyen munkák esetében?”¹⁰

⁹ Varga-Vercseg (1998) 101. o.

¹⁰ Varga-Vercseg (1998) 102. o.

„Részlet az 1984-es bakonyi Közérdekű Községi Kalendárium „Tanítana-tanulna” Név- és címjegyzékéből:

(megjegyzés: a helyi lakosok hozzájárulásukat adták nevük és címük megjelentetéséhez)

Tanítana

Tanulna

Állattenyésztés és háziállatok tenyésztése

Állattenyésztéshez, szarvasmarha
tenyésztéséhez tanácsot adok

Háziállatok tenyésztése érdekel
Zsargó Mihály, Bakonyszentkirály

Fortenbacher Pál Kossuth u. 66.

Bakonyoszlop, Kossuth u. 19.

Állattenyésztésben tanácsot adok

Szilas Péter László, Bakonyszentkirály,
Győzelem u.

Ami a foglalkozásomat illeti (állatte-
nyésztő), szívesen segítek minden
rászorulóknak. Német László

Bakonyszentkirály, Kossuth u. 129.

Főzés

Bárkit szívesen megtanítok főzni –
csoportokat is tanítok, ha
helyet biztosítanak

Különleges étrendek receptjét szeret-
ném megismerni

Ambrus Vilmosné, Bakonyoszlop,
Kossuth u. 51.

Bognár Antalné, Bakonyszentkirály,
Győzelem u. 5.¹¹

Jövőműhely

„1. Előkészítés

Az emberek bemutatkoznak egymásnak, s a csoportvezető(k) elmagyarázza(ák) a módszert, amellyel a nap folyamán dolgozni fognak. Elsőként témákat kell választani, s egy példán keresztül be is lehet mutatni a módszert.

A témák legyenek pozitív célok, amelyekkel a csoport egyetért. Mindig meg kell vizsgálni, hogy a csoport egyetért-e a témával. – ha nem, el kell kezdeni keresni egy új, megfelelő témát. Példák a témákra:

- A lakóközösségi központ – mindenki ügye;
- Jó életkörülményeket a közösség idősebb tagjai számára;

¹¹ Varga-Vercseg (1998) 130. o.

- Megfelelő segítséget a fogyatékos gyermekeknek;
- Értelmes munkát a közösség munkanélküli fiataljainak;
- Értelmes szabadidős lehetőségeket – kábítószer nélkül;

2. Kritika

a, Mindenkiel jegyeztessük föl a kulcsszavakat (lehetőleg 1-1 szót), azokat az akadályokat leírandó, amelyek a cél elérését megghiúsítják. Ezt csendben végezzük (10 perc).

b, Ezután mindenki felírja oszlopokban a falra kitűzött nagy papírlapokra az általa feljegyzett szavakat.

c, A vezetők felolvassák a szavakat és értelmezik azok tartalmát, szükség esetén kiegészítik magyarázó szavakkal. Vita a szavak alkalmasságával vagy érvényességével kapcsolatban nem megengedett.

d, Szavazás. Minden résztvevőnek van 10, a kulcsszavak között elosztható pontja: adhatják mind a 10-et egy szóra, vagy egy-egy pontot tíz különböző szóra, stb. A szavazás is csendben történik – semmilyen befolyásolás nem megengedett. Ezután a vezetők összegyűjtik a szavazatokat, csoportosítják az azonos témára vonatkozó szavakat és összeadják a szavazatokat. Ilyetén módon a figyelem azokra a témákra/szavakra fog irányulni, amelyek a legtöbb szavazatot kapták: van egy listánk azokról a témákról, amelyeket a résztvevők legfontosabbnak találtak.

e, Tagadó mondatok (negatív állítások) felírása

3. Formáljunk kb. 5 fős kiscsoportokat. Mindegyik csoport kap egy nagy papírt és egy filcet. Egy-egy mondatban meg kell fogalmazniuk a legtöbb pontot kapott szavakat/témákat. A negatív kulcsszavak tehát tagadó mondatokba épülnek. A kész lapokat felakasztják a falra. A mondatokat felolvassák és szükség esetén értelmezik. Semmi vita!

4. Újraírás – pozitív mondatalkotás („ideális állapot”-jellegű mondatok)

a, Újra kis csoportokban dolgozunk és átalakítjuk a negatív mondatokat pozitív állításokká, vagyis feltételezzük, hogy a legfontosabb dolgok ideális állapotukban működnek. A mondatokat nem folyamatosan írjuk, hanem külön vezetjük, hogy a következő szakaszban szavazhassunk rájuk.

b, Az „ideális állapot” kijelentések bemutatása

A mondatokat felakasztjuk a falra, felolvassuk és értelmezzük. Minden csoport azonos mondatai között vannak apró különbségek.

c, Szavazás az „ideális állapot”-ot tartalmazó kijelentésekről

Minden egyes résztvevő 5 pontot kap most és azzal gazdálkodhat. A vezetők megszámozzák a szavazatokat, szétvágják a csoportok mondatlistáit és újracsoportosítják őket (ragasztót használva) összetartozó témák csoportjaiba. E csoportokat felerősítik a

falra. Ez a szavazatszámolás, vágás-ragasztás akkor történik legjobban, ha ezalatt a résztvevők a következő feladaton, a fantázia terven dolgoznak.

5. Fantázia-projekt/kreatív feladat

a, Új, lehetőleg ötletes csoportbeosztás – pl. nők **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**- férfiak, piros-kék ruhadarabot viselők, órát jobb kézen-bal kézen viselők, stb.

Minden csoportnak egy fantázia-tervet kell létrehoznia, melyhez korlátlan erőforrások állnak rendelkezésre. Ennek a projektnek valamilyen módon kapcsolódnia kell a napi témához. A csoportok lehetőleg rajzzal, ábrával, stb. illusztrálják gondolataikat, ne hosszas írásműveket készítsenek.

Fantázia-példák:

„Vidámpark”

„Kórházi várószoba kialakítása gyerekeknek”

„Szent Iván-éji ünnepség a közösség valamennyi tagjának részvételével”

b, A fantázia-projektek **Hiba! A könyvjelző nem létezik.** bemutatása

Minden csoportból egy csoporttag előadja a csoport projektjét egy döntnöknek (lehetőleg ne a vezető legyen, hanem pl. egy vendéglátó, vagy más személy). A „győztes” kiválasztását díjkiosztás követi (édesség), vigaszdíj(még édesség) a többieknek.

5. A részletes vízió szakasza

a, A fantázia-projekt során keletkezett energiát és lelkesedést most az ideális állapottól egy részletesebb képre irányítjuk: hogyan is festene a feladat-vállalkozás a legsikerültebb formájában? A résztvevők képzelete megint csak szabadon szárnyalhat: nincsenek bürokratikus- vagy anyagi korlátok. Kihangsúlyozandó, hogy a csoportoknak csak az ideális végző képet kell megrajzolniuk, nem pedig az odavezető utat, azaz nem stratégiát kell gyártani.

b, A „részletes vízió” bemutatása

A csoportokat képviselő csoporttagok felolvassák-elmagyarázzák saját, kidolgozott „elképzelésüket”. Semmi olyan jellegű megjegyzés vagy vita nem megengedett, mint pl. a: „De hiszen ez lehetetlen!”

c, A víziók tematikus csoportosítása

A vezetők ezután szétvágják és témakörök szerint összeragasztják a képeket. Ha nagyon sok kép van, akkor először talán korlátozni kell a számukat egy 5 pontos szavazattal. Ezután a témákat a falra lehet akasztani.

Minden egyes témát részletesen ismertetünk, hogy az emberek meg tudják ítélni, helyesen csoportosítottuk-e a képeket?

d, Egy téma kiválasztása

A résztvevők ezután felsorakoznak annak a témának a lapja alá, amellyel a leginkább szeretnének foglalkozni. A cél, hogy a látomásokból realitás legyen. A csoportképzés ezen a szinten befolyásolástól mentes, önkéntes.

6. Megvalósítás

a, Minden csoport kap egy „ötletlapot” az induláshoz. A ötletlap voltaképpen egy kérdések formájában megfogalmazott utasítás-lista. Nem kötelező jellegű, csak azok hívják segítségül, akik ennek szükségét érzik.

1. Értékek – kezddhetünk-e azonnal? Milyen akadályok állnak előttünk? Hogyan vélekednek a munkatársak, politikusok, a hatalommal bíró emberek, stb.?
2. Stratégiák. Milyen politikai, gazdasági támogatásra van szükségünk? Kivel tudunk együttműködni? Hogyan tudjuk bevezetni, megismertetni vagy piacósítani az ötletet?
3. Cselekvés. Ki akar és tud dolgozni ezen az ötleten? Mennyi munkára van szükség?

Hogyan tudjuk eladni az ötletet? Mi a kockázat? Mi a haszon?

b, A témák megvalósíthatóságáról készített előmeneteli jelentés

Minden csoport az utasításokat, kérdéseket vagy hasonlókat dolgoz fel és egy nagy papírlapra felírja gondolatait, terveit. Egy előre megbeszélt időpontban a csoportok újra összeülnek és mindegyik csoport vázolja a többiek előtt terveit és ötleteit.

7. Záró értékelés¹²

Közösségi felmérés

A közösségi felmérés egy sajátos szociológiai kutatás, melynek célja nem csak és nem elsősorban az adott település életminőségének felmérése, hanem a benne résztvevők aktivizálása. A felmérés során maguk a közösség tagjai a kutatás kidolgozói, lebonyolítói, elemzői és az eredmények bemutatói. A munka során sok-sok dolgot tanulnak meg a résztvevők (mintavétel technikái, adatok rögzítése, elemzése, kérdőívek összeállítása), közösségi kapcsolataik erősödnek. A felmérés eredménye egy cselekvési terv, amit el is lehet kezdeni megvalósítani. A közösségfejlesztő feladata néhány kulcsszereplőt megnyerni magának a felmérésnek, majd őket „kiképezni”, munkájukat ötletekkel segíteni.

A közösségi felmérés módszerei megegyeznek a társadalomkutatásban bevett módszerekkel, a közösség tagjai interjúzhatnak, kérdőívezhetnek. A kérdések az adott település életminőségének feltárására irányul, az esetleges hiányérzetek azonosítására és a fejlesztési javaslatok, ötletek azonosítására.

¹² Varga-Vercseg (1998) 130.o.

Mural painting

„A mural painting (falfestés) a közösségi művészet egy Közép- és Dél-Amerikában honos formája, melyet Nicaraguában, Estelíben komplex közösségfejlesztő módszerként alkalmaz a FUNARTE nevű szervezet. Magyarországon a Murál Morál Csoport próbálta ki először a 2007 szeptembere és 2008 novembere közt megvalósuló „Utcai képzőművészet – életre keltett falak” című ifjúsági projekt keretében hátrányos helyzetű fiatalok 6 csoportjával.

A módszer lényege a közös gondolkodás és közös alkotás a csoporttagok teljes bevonódásával. A festés nem igényel művészi előképzettséget, a nagy méretben való képi megjelenítés által kiküszöbölhetők olyan hiányosságok, melyek az iskolában megszokott kis méretű, részletezett alkotásoknál kitűnnének, így mindenkinek sikerélményt nyújt a nagyméretű közös festmény elkészítése. Az alkotás folyamata két részre bontható: a folyamat hosszabbik részét kitevő témafeldolgozó, a festést előkészítő szakaszra és a folyamat kicsúcsosodását jelentő festménynek, mint fő produktumnak az elkészítésére.

A témafeldolgozás során a csoportvezető különböző nem formális nevelési módszerek segítségével (drámapedagógia, művészetterápia, emberi jogi nevelés, környezeti nevelés, globális nevelés és egyéb az ifjúsági munkában és a tréneri munkában használatos gyakorlatok) formálja a csoportot és megpróbálja előcsalogatni a csoporttagokból az adott témával kapcsolatos gondolataikat, vágyaikat, érzéseiket, vagyis a tagokat véleménycserére ösztönzi.

Komplexitása nemcsak abban rejlik, hogy segítségével bármilyen téma feldolgozható, és a közösségi tudat tükréként egy nagy felületen megjeleníthető, hanem a művészi önkifejezésnek is nagyszerű eszköze. Ezenkívül az egész folyamatot végigkísérő csoportmunkában megvalósuló közösségi munka és alkotás fejleszti a fiatalok alkalmazkodó, kooperációs és kommunikációs készségét, véleménynyilvánításra, gondolataik kifejezésére, érvényesítésére ösztönzi őket, mely mindenképp hozzájárul a résztvevők közösségi-állampolgári részvételéhez. A módszer által kompetenciáik nemcsak közösségi szinten bővülnek, hanem a vizuális és más kreatív művészi eszközök alkalmazásával egyéni szinten is fejlődnek, az önkifejezés útján önismeretük, kreativitásuk, problémamegoldó készségük is fejlődik, és a témafeldolgozás-feltárás révén a világról szerzett ismereteik bővülnek, egymásról és önmagukról alkotott képük, pedig táguul, egyre holisztikusabb látás- és szemléletmód alakul ki bennük.

A falfestéshez a festési technika, a nagy felületen, nagy méretben közösen történő alkotás megismerésén, alapelveinek elsajátításán keresztül vezet az út. Ez azt jelenti, hogy először egyre nagyobb méretű (A/4 – A/0) papíron, majd lepedővászonra készülnek egyéni, kiscsoportos és egész csoportos közös festmények. A résztvevők mindvégig csak a 3 alapszínt (piros, sárga, kék), feketét és fehérét használják, és abból kevernek minden további színt. Természetesen ecsettel dolgoznak, és figurális, univerzális szimbólumok ábrázolásával fejezik ki a mondanivalójukat, arra törekedve, hogy

az mindenki számára érthető legyen. Ezt szolgálja a plakátszerű megjelenítés is, vagyis a kompozíció néhány a képet kitöltő, kifejező formából, figurából való felépítése.”¹³

Fórum színház, elnyomottak színháza technikái

„A Fórum Színház az Elnyomottak Színháza mozgalomnak egy irányzata, mindkettő létrejött Augusto Boal brazil színházi szakember, rendező, politikai aktivista és népművelő nevéhez kötődik, aki a hatvanas években kezdte kifejleszteni sajátos színházesztétikai nézeteit és a hozzájuk kapcsolódó improvizatív, interaktív színházi technikákat pedagógiai, politikai célokkal. A kezdeményezés lényege, hogy egy tanulási folyamat részeként arra használjuk a színházat és annak eszközeit, lehetőségeit, hogy megszólítsuk a társadalmat, magunkat, továbbá olyan stratégiákat próbáljunk ki, melyek társadalmi változásokat hozhatnak létre a közösség javára, aktív szerepvállalásra sarkallnak, fejlesztik a személyiségünket. Olyan interaktív színházi technikáról van tehát szó, amely a nézők bevonására, aktív részvételére épít, célja pedig társadalmi változások elérése. Az Elnyomottak Színháza módszernek és mozgalomnak az elmúlt évtizedek alatt számos különféle technikára épülő válfaja, irányzata fejlődött ki, ezek kapcsolatát, összefüggéseit legjobban egy fa képében lehet ábrázolni.

Állókép Színház (Image Theatre)

Ez a műfaj beszéd nélkül, pusztán csak az emberi test használatával, szoborrá merevített képekben ábrázol, mutat be érzéseket, képzeteket, fogalmakat, kapcsolatokat. A résztvevők saját testük vagy másokénak használatával szobrokat formálnak (esetenként mozgásba is hozzák, megelevenítik azokat), a testhelyzetekkel általában az elnyomás okozta érzések, viszonyok megjelenítésére törekednek, valamint az ezeket leíró fogalmaink jelentésének sokszínűségére mutatnak rá.

Újsághír Színház (Newspaper Theatre)

Különféle technikák összefoglaló elnevezésére szolgál, amelyek lényege, hogy a résztvevőknek egy újsághírt, vagy bármilyen más, nem dramatikus szöveget kell megjeleníteniük színpadi játékkal. A szöveg felhasználásának és megjelenítésének technikája változatos lehet (pl. történelmi, politikai kontextusba helyezés, az olvasással egyidejű megjelenítés, a hír lényegének színpadi ábrázolása stb.).

A vágy sokszínűsége (Rainbow of desire)

Az elnevezés Boal azon elgondolásán alapszik, hogy nemcsak az elnyomás külső megnyilvánulásai ellen kell küzdenünk, hiszen annak vágyát magunkban hordozzuk. Mindez abból fakad, hogy számos vágy, késztetés, ambíció él bennünk, amelyek közül némelyeket megélünk, átélünk, némelyeket megpróbálunk vagy megtanulunk elnyomni. Jelentős mértékben az Állókép Színház technikájára és elgondolásaira alapozva Boal egy olyan módszert dolgozott ki és ismertetett azonos című könyvében (Boal, Augusto (1996), *The Rainbow of Desire: the Boal method of theatre and therapy* London:

¹³ Katona

(http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/cimsz/A4C3BC5C90696B01C125751F003BA62B?OpenDocument)

Routledge), amelynek segítségével megjeleníthetjük az elnyomásra irányuló belső vágyainkat, az azokkal kapcsolatos képzeleteinket, hozzájárulva így azok lerombolásához, megsemmisítéséhez is. A színháznak, színpadi játéknak ezen válfaja pszichoterápiai célokat is szolgál.

Fórum Színház (Forum Theatre)

A módszer arra épít, hogy a nézők a színházi előadás passzív befogadása helyett a drámai cselekményt aktívan befolyásoló, megváltoztató úgynevezett játszó-nézőkké válnak, vagyis a közönség cselekvő résztvevője lesz a színházi eseménynek.

A Fórum Színház klasszikus technikája (lásd Boal, Augusto (1992), *Games for Actors and Non-Actors*, 1992) a következő szabályok szerint bonyolódik. Először a színészek – nem kell, hogy hivatásos művészek legyenek, elég ha olyan szakemberek, akik már gyakorlatot szereztek a technikában – improvizációs módszerrel előadnak egy jelenetet, amely témájában kapcsolódik a közönség egy konkrét problémájához. Ez az úgynevezett *anti-modell*, amelyben a *főhős*, vagy *protagonista* nyomasztó helyzetbe kerül a másik főszereplő, az *elnyomó* agresszív viselkedése miatt. A darab lényege, hogy a főhős nem tud kilábalni kilátástalan helyzetéből, válságba kerül. A jelenet bemutatása után a *joker* – egyfajta moderátor – megkéri a nézőket, segítsenek megoldani a főhős problémáját. A jelenetet elkezdik előről, ám ezúttal *stop* bekiabálással bárki, bármelyik pillanatban megállíthatja a játékot és átveheti a főhős helyét a darabban, hogy kipróbálja saját ötletének működőképességét a helyzet megoldására. A többi szereplőnek improvizálni kell, hogy alkalmazkodjanak az új szituációhoz, ám karakterükhöz, szerepükhöz hűnek kell maradniuk. Amennyiben egy-egy helyzetre több néző is kínál megoldási módot, a joker dönti el, melyik szolgálja leginkább adott probléma megoldását és így melyik kerül a darabba és viszi tovább – esetleg más irányba – az eredeti cselekményt.

Boal meggyőződése, hogy ha valaki egy fiktív színpadi történet főszereplőjeként megpróbálja megváltoztatni kilátástalannak tűnő helyzetét, és ez a kísérlet a darab képzeletbeli világában sikerül, akkor az átélt élmény cselekvési mintát ad neki és elősegíti, hogy a valóságban is kézbe vegye sorsa irányítását. Úgy fogalmaz, hogy a játszó-nézők színpadi akcióit valóságos cselekvéseik főpróbájaként lehet felfogni.

Törvényalkotó Színház (Legislative Theatre)

A színházi játék ezen formáját Boal akkor fejlesztette ki, amikor Rio de Janeiro városi tanácsnokaként dolgozott, hogy lehetőséget biztosítson a szavazópolgároknak véleményük kifejezésére. A módszer célja, hogy párbeszéd alakuljon ki az állampolgárok és az intézmények között, ami hozzájárul a hatalom megoszlásához. Boal úgy véli, hogy az általa tranzitív demokráciának nevezett hatalomgyakorlási, hatalommegosztási forma átmenetet képez a klasszikus, közvetlen demokrácia és korunk képviselői demokráciája között. A megvalósítás módszere sokban hasonlít a Fórum Színház gyakorlatához, ám itt az állampolgárok egy-egy törvény, rendelkezés kapcsán jelenítik meg színpadon elképzeléseiket, ötleteiket és válnak játszó-nézővé. Boal idejében közel 13 törvényt alkottak meg ezzel a módszerrel, az eljárást azóta máshol is, többek között Kanadában és az Egyesült Királyságban, sikeresen alkalmazták a törvény-/jogalkotásban.

Közvetlen akciók (Direct actions)

Az Elnyomottak Színháza összefüggésében ez minden olyan akciót magában foglal, amelyek használják, alkalmazzák a teatralitást vagy annak elemeit. Ide sorolhatók a tiltakozó demonstrációk, tüntetések, felvonulások, munkások összejövetelei, találkozói,

vagyis minden olyan akció, amelynek politikai és/vagy társadalmi változásokat előidéző szándéka van.

Láthatatlan színház (Invisible Theatre)

Váratlan és szokatlan helyeken, helyszíneken jelenik meg, ott ahol az emberek általában nem számítanak rá, viszont az elnyomás, hátrányos megkülönböztetés a mindennapos gyakorlat része. Ennek a színházi módszernek a lényege, hogy a színészek mindennapi helyszíneken (utca, tér, bevásárlóközpont, tömegközlekedési eszközök) mutatják be, játsszák el az elnyomás mindennapi helyzetei úgy, hogy a járókelők, vagyis a közönség, nem tudja, hogy előre megtervezett színházi előadást látnak. A módszer célja, hogy az előadással cselekvésre készítsék a nézőket (járókelőket), hogy azok ugyan úgy, mint a Fórum Színház esetén, reagáljanak a látottakra, próbáljanak megoldást találni a megjelenített problémára. A különbség pusztán csak annyi, hogy az előadásba közbeavatkozó játészó-nézők nem tudják, hogy eltervezett és színészek által bemutatott jelenetet látnak, így reakciójuk autentikusabb.”¹⁴

Kérdések, feladatok:

1. A Dialóg Egyesület (Miskolc) honlapjának tanulmányozása, beszámoló az egyes projektekről, módszertanról
2. Jövóműhely technikájának kipróbálása

¹⁴ www.temittennel.hu/forumsz.html

Irodalom

1. *Community Development Challenge Report*.
<http://www.cdf.org.uk/SITE/UPLOAD/DOCUMENT/communitydevelopmentchallenge.pdf>. (Retrieved 2009-02-13.)
2. Damiris, N- Wild, H: *The Internet: A New Agora?*
<http://hexagram.concordia.ca/~xinwei/pub/img/sources/Damiris/Internet-A New Agora.pdf> (letöltve: 2012. 10.01.)
3. Dékány, I. (1943): *A mai társadalom: Bevezetés a társadalomtudományokba*. Budapest: Pantheon Kiadó
4. Gosztonyi, G (1998): *Közösségi szociális munka*. In: Kozma Judit (szerk.): *Kézikönyv szociális munkásoknak*. Budapest, Szociális Szakmai Szövetség, 234-288.
5. Habermas, J. (1971): *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása*. Budapest: Gondolat.
6. Heller, Á (1970): *A mindennapi élet*. Budapest, Akadémiai Kiadó
7. Katona, K (2008): *A mural painting módszer*. In: Parola (http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/cimsz/A4C3BC5C90696B01C125751F003BA62B?OpenDocument)
8. Ladányi, J- Szelényi, I (2004): *A kirekesztettség változó formái*. Budapest: Napvilág Kiadó.
9. Lass, G (2011): *Az önfenntartó falu*.
http://demokrata.hu/ujsagcikk/az_önfenntartó_falu/ (letöltve: 2012. 10.01.)
10. Rózsahegyiné Juhász, É (2003): *Sója Miklós öröksége Hodászon*.
http://www.ceferino.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=19&Itemid=32 (letöltve: 2012. 11. 01.)
11. Schwartz, Gy: www.temittennel.hu/forumsz.html
12. Szuhay, P (2002): *Self-Definitions of Gypsy Ethnic Groups*. In: Kállai, E (ed): *The Gypsies/The Roma in Hungarian Society*. Teleki László Foundation, Budapest, pp 24-28
13. Varga, T.- Vercseg- I (szerk.) (1998): *Közösségfejlesztés*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet
14. Warren, R, L. (1978): *The Community in America*. Chicago: Rand McNally
15. Zastrow, C. (1994): *A szociális munka közösségi gyakorlata*. In: Gosztonyi Géza (szerk.): *Közösségi szociális munka. A szociális munka elmélete és gyakorlata* 3. kötet. Semmelweis Kiadó, Budapest, 219-257.